

ergo etiam in eo delectari miseriam auget, quia qui in aliquo delectatur, illud vult, imo ipsa delectatio est quoddam velle; tum etiam, quia non est de ratione condignæ pœnæ uniuscujusque damnati, miseria ita summa, ut vel includat omnem tristitiam, vel omne naturæ bonum excludat: nam potest damnati dolor accidentaliter interdum leniri, vel minui per cessationem alicujus actus tristitiæ accidentaliter; et ex parte cogitationis est capax alicujus boni naturalis, aut alicujus veræ cognitionis; ergo idem erit in voluntate. Et nihilominus semper ille status erit summæ miseriæ, utique quoad speciem extremi mali, et carentiam summi boni, et summæ afflictionis per cruciatum ignis.

10. *Non obstat etiam quod alii arguunt a paritate rationis.*—Unde non valet etiam argumentum, quod a contrario fieri potest, quia status beatitudinis omnem prorsus dolorem excludit; ergo etiam status ultimæ miseriæ omnem delectationem excludit. Negatur enim consequentia, et instatur in simili: nam in statum beatitudinis nulla deceptio cadere potest, et tamen status summæ miseriæ esse potest cum veritatis naturalis cogitatione, imo in rigore esse posset, sine deceptione speculativa: quia naturalia manent integra post peccatum etiam in statu summæ miseriæ, ut supra dictum est; ergo non est tanta ratio excludendi ab statu summæ miseriæ omne bonum naturale etiam minimum, quale esse potest aliquod gaudium, quanta est excludendi omne malum ab statu beatitudinis. Et ratio est, quia bonum ex integra causa; et ideo si sit summum bonum excludit omne malum. Unde ille dicitur esse beatus, qui habet omnia, quæ vult, et nihil male vult, et beatitudo dicitur esse status omnium bonorum aggregatione perfectus. Damnatio vero non necessario includit omnium malorum aggregationem, neque omnia bona excludit; ergo ex vi status non excludit omne gaudium, quod miseriam, vel dolorem peccatis debitum non minuat.

11. *Nec item incapaces sunt omnis gaudii ob nimiam tristitiam.*—Tandem probatur altera pars minoris supra subsumptæ, nimirum, ex vehementi tristitia gehennæ, non sequi ex natura rei omnis gaudii incapacitatem. Et imprimis ad Aristotelem respondet Gregorius illum non dicere vehementem tristitiam expellere, vel non admittere ullam delectationem, sed e contrario, quod delectatio expellat tristitiam, si sit fortis, ut ex verbis allegatis manifestum est: non esse autem necessarium,

ut illa duo convertantur, quia unum contrarium potest esse fortius ad expellendum aliud, quam sit e converso; ut intensus calor fortius excludit frigus, vel illud secum non admittit, quam e contrario. Unde in eodem capite paulo superius ait Aristoteles, corporis voluptates appetibiliores esse, quia pellunt dolorem, atque *ob exuperationes doloris (ait) voluntatem exuperantem uti medelam persequuntur.* Sed difficile videtur, in hac parte discrimen inter tristitiam et voluptatem constituere, ejusque rationem reddere, cur, scilicet, vehemens tristitia non excludat omnem voluptatem. Quia si ex parte objectorum illi duo affectus considerentur: sicut vehemens gaudium non sinit apprehendere aliquid, ut contristans, quod nec gaudium illud, neque bonum, ex quo nascitur, minuit, ita etiam e contrario vehemens tristitia non sinit apprehendere, ut delectabile bonum illud, quod nec talem tristitiam, ac malum, unde nascitur, minuere valet. Si vero ille affectus ex parte subjecti consideretur, non minus tristitia, quam voluptas vehemens animum præoccupat, et attrahit, vel perturbat, ut non possit in contrarium affectum, etiam circa disparatum objectum prodire.

12. Et ideo Gregorius respondet aliter Aristotelem de corporalibus voluptatibus fuisse locutum, quæ ratione transmutationis, quam in corpore faciunt, impediunt phantasiam, et consequenter intellectum, ne possit de objectis disconvenientibus ita cogitare, ut inde contristetur: idemque faciet in nobis vehemens tristitia, respectu eujuscumque delectationis. At vero in puro spiritu non est eadem ratio, quia in sua operatione a corpore, vel phantasia non pendet. Et hoc fortasse indicare voluit D. Thomas, cum enim dixisset, tristitiam circa unum objectum non impedire gaudium circa aliud, addidit: *Et maxime secundum quod dolor, et gaudium important simplices actus voluntatis.* Et a simili declaratur, quia in nobis nimia tristitia omnem considerationem aliarum rerum absorbere solet: imo interdum usum rationis et libertatis potest impedire, quod in dæmone non ita est, quia propter nimium dolorem, vel tristitiam non impeditur, quominus perspicacissime alia intelligat, recogitet, et libero affectu circa illa versetur, ut pravas suas intentiones impleat.

13. Atque ita hæc responsio non solum auctoritati Aristotelis satisfacit, sed sufficienti ratione ostendere videtur, dæmonem propter nimiam tristitiam pœnæ damni, vel acerbum dolorem pœnæ ignis, non fieri ex sola rei na-

tura incapacem omnis gaudii. Quia vel incapacitas esset passiva, id est, tollens passivam capacitationem, vel esset activa: neutrum autem dici potest cum fundamento; ergo. Probo minorem, quoad priorem partem, quia voluntas dæmonis ex natura sua est capax utriusque affectus divisim, et illi inter se non sunt formaliter repugnantes, quia non sunt oppositi; ergo ex parte solius potentiæ passivæ non est incapacitas recipiendi simul utrumque actum. Probatur consequentia, quia capacitas intellectus et voluntatis est quasi infinita ad quantumcumque multitudinem specierum, habituum, vel actuum simul habendam, si aliunde inter ipsos actus non sit oppositio, nec ex parte ipsius potentiæ propriæ efficacitas necessaria desit, ut supra, lib. 2, cap. 23, num. 29, ostensum est. Altera vero pars de activa potentia probatur, quia activitas voluntatis dæmonis non absorbetur tota in actibus tristitiæ, vel doloris ad essentialem pœnam (ut sic dicam) pertinentibus: nam plures actus tristitiæ et odii, et plures etiam amoris et desiderii elicere potest; ergo non deerit illi activitas ad elicendum aliquem actum gaudii, præsertim si præter necessariam considerationem sui status et tristitiam inevitabilem, de alio tantum objecto aliquo modo conveniente libere cogitet; et circa illud tantum ut consecutum per voluntatem occupetur. Ideo enim potest dæmon de his rebus contingentibus magis, vel minus contristari, quia libere potest ad illa consideranda magis vel minus applicari. Ergo eadem ratione non deest illi efficacitas naturalis ad considerandum tale objectum, et elicendi circa illud actum gaudii, non obstante vehementi applicatione ad tristitiam de alia re.

14. *Declaratur compossibilitas tristitiæ, et delectationis.*—Et declaratur tandem, quia vel delectatio voluntatis est mera passio recepta in voluntate, et facta ab objecto, sub ratione boni proprii et possessi concepto, ut voluit Scotus, in 1, dist. 1, quæst. 3, et in 4, dist. 49, q. 7, et sic constat defectum activitatis in voluntate non impedire passionem delectationis quandoquidem capacitas in voluntate non deest, neque impeditur per vehementem tristitiam, ut ostensum est: vel delectatio est actus elicited a voluntate: ut D. Thomas, 1, 2, quæst. 11 et 22, et ubique, ejusque discipuli probabilius sentiunt; et juxta hanc etiam sententiam licet delectatio sit actus elicited voluntatis, nihilominus est actus necessarius, id est, naturaliter resultans, ex consecutione boni amati, supposita ejus actuali consideratione et com-

placencia; unde comparatur ad illam per modum passionis resultantis, et accessoriæ ad principalem actum. Et ideo si non obstante tristitia vehemente, est in intellectu et voluntate dæmonis vis sufficiens ad cogitandum, et amandum tale bonum, ejusque consecutionem, non potest deesse vis activa sufficiens ad delectationem consequentem: quia illa activitas, quæ est per naturalem resultantiam, non impeditur propter effectiorem prioris actus, a quo alter resultat; imo hic posterior non potest fieri, nisi medio priori, et ab illo juvatur, ideoque illi duo tanquam unum reputantur.

15. *Ex data declaratione conficitur argumentum.*—Unde argumentor in hunc modum: nam dæmon, quando aliquid tanquam bonum desiderat et procurat, si postea illud consequitur, complacet in illo peractum volitionis boni consecuti. Sed ex illo actu et objecto necessitate naturali resultat delectatio; ergo etiam in dæmone resultat. Major videtur per se clara, et de illo saltem actu palam D. Thomas loquitur, cum gaudium tribuit dæmoni, ut recte concessit Molina. Quia eadem ratio boni, quæ in objecto sufficit ad desiderium, quando bonum nondum habetur, sufficit ad complacentiam, postquam comparatum est: et tristitia vehemens non magis potest impedire complacentiam, quam desiderium, ut per se notum est. Minor etiam nota est ex dictis. Consequentia vero probatur, quia tristitia non potest impedire illam resultantiam naturalem, quia nec impedit capacitationem passivam, nec vim activam, ut ostensum est. Nec potest impedimentum reduci in apprehensionem objecti: quia dæmon non impeditur a tristitia, quominus libere de illo objecto cogitet ac judicet. Ergo si illud objectum sic cognitum, possessum, et amatum, esset sufficiens, ut resultaret gaudium in voluntate non patiente tam acerbam tristitiam, etiam sufficit non obstante tristitia, quia, ut dictum est, illa non tollit capacitationem passivam vel activam: nec etiam immutat, vel impedit sufficientem talis objecti applicationem. Imo potius per occasionem videri posset aliquo modo juvare, quia quo aliquis vehementius tristatur, eo libentius occasionem alicujus delectationis amplectitur, et ad hunc finem considerat, quidquid juvare potest. Præsertim quando applicatio ad considerationem, vel affectionem talis objecti a dispositione organi corporis non pendet.

16. *Secunda opinio hactenus probata admittitur, prout tamen durat hominum via.*—Propter hæc igitur hanc posteriorem senten-

tiam, et conformiorem D. Augustino et divo Thomæ, et in se probabiliorem esse censeo; et quidquid contra illam objici potest, ex dictis solutum est. Non displicet autem, quod Alensis supra indicavit in d. art. 4, hoc quaecumque gaudium, licet nunc in dæmonibus locum habeat, cessaturum tamen post judicium. Non quidem propter rationem Alensis, nimirum, quia dæmones adhuc habent statum, in quo possunt demereri, postea vero erit tempus retributionis pro omnibus peccatis: quia licet dæmones nunc sint in statu male operandi et peccandi, non tamen demerendi proprie, ut supra ostendi: et post diem Judicii, etiam poterunt mala opera facere, etiamsi ad novam pœnam illis non imputentur. Ratio ergo qua ducor, est: quia nunc eo ipso, quod dæmones permittuntur extra infernum vagari, et quasi bellum gerere cum ipso Deo circa hominum salutem, possunt illis occurrere occasiones variæ, in quibus suas varias pravas voluntates, ac desideria compleant, et inde aliquam delectationem accipiant. Post diem vero Judicii cessabit hæc pugna: et consequenter cessabit etiam omnis hæc varietas actionum, et omnes occasiones obtinendi desideriorum complementum. Nam detrusi in infernum in eodem genere pœnarum, et perpetua desperatione obtinendi aliquid, quod desiderant, perpetuo manebunt: et ideo nullam omnino alicujus gaudii occasionem habebunt. Estque hæc doctrina consentanea diversitati utriusque status: nunc enim licet essentialiter sint in termino, et statu summæ miseriæ; nondum tamen habent ultimum complementum accidentale illius miseri status: et ideo mirum non est, quod aliquod gaudium accidentale vanum, et vilissimum participare possint; postea vero habebunt miseriam undique consummatam; et ideo carebunt omni gaudio, non solum ex providentia extrinseca Dei, seu negatione concursus, nec propter incapacitatem physicam ex parte voluntatis dæmonis, sed propter defectum occasionum, in quibus objecta gaudii eis possint occurrere.

CAPUT XVI.

UTRUM DÆMONES IN CERTO ALIQUO LOCO, QUI INFER-
NUS VEL GEHENNA DICITUR, AD EORUM SUPPLI-
CIUM DESTINATO, DETINEANTUR: VEL QUIS SIT
EORUM PŒNALIS LOCUS.

1. *Error antiquorum negantium certum locum pœnarum.* — Hæc sola quæstio circa sup-

plia dæmonum explenda superest. In qua omnes antiqui philosophi, quos cap. 11, retuli, qui negarunt ignem inferni corporeum; consequenter etiam negarunt dari aliquem locum certum ad punitionem malorum spirituum deputatum, quod etiam sensit Philo ibidem allegatus, in lib. de Congressu quærendæ, erud. grat. Qui error solet etiam tribui Origeni, in homil. 9, in diver. Matth. locos, illam tamen non esse Origenis multi putant. Tamen in lib. 2, Periar., idem sentit, et illi tribuit Hieronymo, in Epistol. ad Avitum. Marcionistæ dicuntur in hoc errore fuisse, item Albigenes, et Almaricus, qui dixerunt infernum nihil esse præter conscientiam peccati. Ut refert Castro, verb. Infernus, Hæres. 4. Hunc errorem excitarunt Calvinus, Beza, Buccerus et alii hæretici nostri temporis, quos late refert, et confutat Bellarminus, lib. 4, de Christo, cap. 8, et seqq., et lib. 2, de Purgat. cap. 6, et Augustinus interdum dubitare visus est, an locus inferni corporeus sit, præsertim lib. 12, Gen. ad litt., cap. 32, 33 et 34. Ubi licet reprobet errorem quorundam, qui dixerunt *inferos in hac vita explicari, nec esse post mortem*, nihilominus dubius est, an loca pœnarum ad quæ animæ et spiritus post hanc vitam feruntur, corporalia fere sint, vel tantum, ut corporalia represententur. Quodnam autem fuerit illius erroris fundamentum, vix invenimus: fortasse tamen philosophi loca pœnarum negarunt, quia vel immortalitatem animarum, vel divinam providentiam et justitiam non agnoscebant. Vel certe tam ipsi, quam hæretici cogitare potuerunt, res spirituales, nec ad præmium, nec ad pœnam corporali loco indigere.

2. *Assertio catholica et affirmatur.* — Fides autem Catholica imprimis docet unum esse locum corporeum a Deo ad punitionem damnatorum, sive dæmonum, sive hominum deputatum. Probatum primo ex locis Scripturæ, in quibus sub nomine *inferni* hic locus designatur: quæ innumera sunt; et ideo pauca selectiora notabimus. Hujusmodi est illud Sapient. 5: *Talia dixerunt in inferno hi, qui peccaverunt*, et id Psalm. 93: *Nisi quia Dominus adjecit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea*. Nam anima non habitat in sepulchro, sed in loco inferiori. Item illud Job. 7: *Sicut consumitur nubes, et pertransit, sic qui descenderit ad inferos, non ascendet*. Notat vero ibi Pineda, non solum hæreticos, sed etiam aliquos catholicos interpretari hoc, et similia testimonia, ut inferorum nomine sepulchrum intelligatur: ita ut descendere ad

inferos, nihil aliud sit quam mori et sepeliri; et ascendere ab inferis sit idem, quod resurgere. Quam interpretationem confutat et latius Bellarminus in locis allegatis; et aliquanos attigimus, in 2 tom. 3 part., disput. 43, sect. 2. Quamvis enim fortasse in uno, vel alio loco illa interpretatio tolerari possit, nihilominus dicere, nullibi significare loca subterranea, et receptacula animarum hæresis est manifesta: ut ibi probatum est de testimoniis, quibus descensus animæ Christi ad inferos, quæ ibi ponderavimus, ex circumstantiis locorum, contextu sermonis, et verborum proprietate ac testimoniis Patrum probatur. Et de loco Purgatorio in 4 tom., 3 part., disp. 45, sect. 2, et specialiter allegata verba Job, optime confirmant ex aliis ejusdem verbis in cap. 10: *Dimitte me, ut plangam paululum dolorem meum, antequam vadam ad terram tenebrosam, et operam mortis caligine, terram miseriæ et tenebrarum, ubi umbra mortis, et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat*. His enim verbis evidentissime describit locum inferni, et declarat esse locum terrestrem pœnis deputatum.

3. *Loca inferorum varia intra ipsam terram.* — Unde oportet advertere in inferno varia esse receptacula, ut loco citato ex quarto tomo declaravi; quæ omnia indifferenter solent *inferni* nomine in Scriptura significari, et ex circumstantiis colligendum est, de quo illorum locorum sermo sit. Nihilominus tamen illa omnia loca in hoc conveniunt, quod sunt pœnalia, et quod ad ea non descenditur, nisi propter peccatum, vel mortale non remissum quoad culpam, ut gehenna, vel propter peccatum remissum quoad culpam, vel non integre quoad pœnam, ut purgatorium, vel propter solum originale non remissum, ut limbus puerorum, vel propter solum reatum totius naturæ nondum solutum, ut sinus Abrahæ. Quamvis ergo nomen inferni, ubi significat locum animarum subterraneum, non semper significet proprium locum inferni damnatorum, de quo tractamus: nihilominus quemcumque illorum significet, ex illo sumitur efficax argumentum. Nam si alia loca pœnalia mitiora (ut sic dicam) sunt vera loca corporalia terrestria ad tale munus destinata, a fortiori proprius infernus illas debet habere qualitates. Et sic assertio optime comprobari potest omnibus illis testimoniis, quibus descensus animæ Christi ad inferos persuadetur: quamvis probabile sit, illum ad locum damnatorum non descendisse. Et ita priora verba Job indefinite probant dari

loca inferni: posteriora vero aperte declarant inter illa damnatorum locum computari. Unde dixit ibi Augustinus: *Vult requiescere, antequam eat ad pœnas æternas*, estque communis expositio, Gregorius, lib. 9 Moral., et aliorum ibi. Verba autem Jacob, Genes. 37, *Jugens descendam ad filium meum in inferno*, de sinu Abrahæ sunt manifesta, sicut et illa David 2, Reg. 12, ubi de filio mortuo dicebat: *Ego vadam magis ad eum, ille vero non revertetur ad me*. De inferno autem damnatorum sunt satis clara verba Ecclesiast. 21: *Via peccantium complantata lapidibus, et in fine illorum inferi, et tenebræ, et pœnæ*.

4. *Probatum ulterius assertio ex pluribus locis novi Testamenti.* — Multo vero apertius, et frequentius est hoc in novo Testamento explicatum, Matth. 11: *Et tu Carphanaum numquid usque in cælum exaltaberis? Usque ad inferos descendes*. Ubi evidens est, *inferos* non mortem, vel sepulchrum, sed locum pœnæ ultimæ significare. Unde subdit Christus inferior: *Verumtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissus erit in die Judicii, quam vobis*. Et Lucæ 16: *Mortuus est dices, et sepultus est in inferno*. Ubi non potest *inferno* significare sepulchrum: nam ibi sepelitur corpus, Christus vero de anima locutus est, cum dixit, divitem sepultum in inferno fuisse, et potuisse cognoscere Abrahamum, et sentire pœnas, et desiderare refrigeria. Item ibi vox *inferni* non generaliter, sed pro loco damnatorum sumitur: nam et a sinu Abrahæ distinguitur, et inter utrumque locum magnum chaos interjectum esse dicitur, et per antonomasiam, *locus tormentorum* appellatur, et infra sinum Abrahæ collocatus indicatur, cum de divite dicitur, elevasse oculos suos ad videndum Abrahamum.

5. *Specialiter de loco ubi puniuntur damnati probatur ex Epistola secunda Petri.* — Præterea de loco, in quo dæmones puniuntur dicit Petrus; Epist. 2, cap. 2: *Angelis peccantibus non pepercit Deus, sed inferni rudentibus detractos in tartarum tradidit cruciandos*. Ubi nomen inferni nullo modo potest mortem, aut sepulchrum significare, cum hoc Angelis non conveniat: significat ergo aliquem locum corporeum cœlesti inferiorem, in quem Angeli peccantes ejecti sunt. Atque ita exponunt communiter Patres et Doctores catholici. Non tamen omnes exponunt de proprio inferno gehennali: nam D. Augustinus, lib. 11, de Civ., cap. 33, ita legit, et exponit locum illum: *Peccasse quosdam Angelos, et in hujus mundi ima detrusos, qui eis velut carcer est usque ad*